

MÜTTEFİK ve MÜFTERİK

217; a.mlf., *et-Takyid ve'l-izâh* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Beyrut 1401/1981, s. 386-395; İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nüket 'alâ kitâbi İbnî Ş-Şalâh* (nşr. Rebî' b. Hâdî Umeyr), Riyad 1417, I, 291-323; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîş* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1412/1992, IV, 268-284; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Kahire 1385/1966, II, 316-327; Zeke-riyyâ el-Ensârî, *Fethu'l-bâkî 'alâ Elfiyyeti'l-'Irâkî* (nşr. Muhammed b. Hüseyin el-İrâkî el-Hüseynî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye), III, 200-217; Ali el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-fiker* (nşr. M. Nizâr Temîm – Heysem Nizâr Temîm), Beyrut 1415/1994, s. 694-698; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1685; Brockelmann, *GAL*, I, 473; *Suppl.*, I, 605; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 114-115; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'îşü'l-haşîş*, Kahire 1399/1979, s. 193-194; Talat Koçyigit, *Hadis Istılahları*, Ankara 1980, s. 349-352; Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *el-Vasîf fi 'ulûm ve muştalâhi'l-hadîş*, Cidde 1403/1983, s. 626-634; Muhammed b. Ali el-Asyûbî el-Vellûvî, *Şerhu Elfiyyeti's-Süyûtî*, Medine 1414/1993, II, 338-350; Muhammed b. Halîfe en-Nebhânî, *en-Nuhbetü'n-Nebhâniyye* (nşr. Hâlid Abdülfettâh Şibl Ebû Süleyman), Beyrut 1415/1995, s. 169-170; M. Yaşar Kandemir, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 457.

S. KEMAL SANDIKÇI

MÜTTEHEM

(الْمُتَّهَم)

Adâlet yönünden kusurlu olmakla
ve bilhassa yalancılıkla
itham edilen râvi anlamında
hadis terimi.

Sözlükte "hata etmek, yanılmak" anlamındaki **vehm** kökünün "iftiâl" kalıbından türeyen **müttehem** kelimesi, bir suç veya kusur sebebiyle zan ve töhmet altında kalan şüpheli kimseyi ifade eder. Bir hadis terimi olarak rivayet kusurlarından biriyle ve özellikle yalancılık veya hadis uydurmakla itham edilen râviler hakkında kullanılan ağır bir cerh lafzı olup **müttehem bi'l-kizb / kezib**, **müttehem bi'l-vaz'** şeklinde de kullanılır. Bu tür râviler için rivayetlerinin değeri bakımından ayrıca **metrûk / metrûkü'l-hadîs**, **matrûh / matrûhü'l-hadîs** de denir. Abdullah b. Dâhîr b. Yahyâ, Ca'fer b. Ahmed el-Bezzâr, Süfyân b. Vekî', Yûnus b. Ahmed b. Yûnus müttehem râvilerden bazılarıdır (İbn Adî, IV, 228, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, II, 4).

Ricâl kaynaklarında bazı râvilerin gevşeklik, münafıklık, fâsiklık, bid'atçılık, bayağılık, bağnazlık, hayâsızlık, tedlis, hadis hırsızlığı (bir hocadan duymadığı hadisi duymuş gibi göstermek, serikatü'l-hadîs), nebiz içmek, yalancı şahitliği gibi kusurlarla suçlanması, mutlak mânada bu terimin râvinin dinî-ahlâkî yönünü ifade eden

adâlet vasfıyla ilgili kusurlara yönelik olduğunu göstermektedir. Bir râvinin hadis uydurduğu kesin şekilde bilinmese de insanlarla olan ilişkilerinde yalan söylemesi veya dinin temel kurallarıyla bağdaşmayan bir sözü yalnızca kendisinin haber vermesi (infirâd) onun yalancılıkla itham edilmesine sebep olur. Çünkü bir râvinin günlük hayatta yalan söylemesi "kavli fîsk"tır (Ali el-Kârî, s. 431) ve hadis rivayetinde de yalan söyleyebileceğini gösterir. Dinin temel esaslarına aykırı bir sözü tek başına rivayet etmesi de onu kendisinin uydurduğu şüphesini doğurur ve rivayeti mevzû hadis olarak değerlendirilir.

Yalancılıkla suçlanan râvilerden hadis rivayet etmenin câiz olup olmadığı hususunda iki görüş vardır. Ebû Avâne el-Vâsıtî ve İbnü'l-Mübârek'in de aralarında bulunduğu hadis imamlarının çoğunluğu bunu câiz görmezken Süfyân es-Sevrî buna cevaz vermiştir (İbn Receb, s. 83). Hâkim en-Nisâbü'rî ise Mâlik b. Enes, Şâfiî, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed gibi âlimlerin bazı zayıf râvilerden hadis rivayet etmesinden söz ederek onların da bu görüşü benimsediğini, ayrıca kendi zamanına kadar her asırda ve her nesilde hadis imamlarının bu yönde uygulama yaptıklarını belirtmiştir (a.g.e., a.y.; Hâkim en-Nisâbü'rî, s. 149-150). Ancak mutlak mânada zayıf râvi ile yalancılıkla itham edilen zayıf râvi hüküm bakımından bir olmayacağı gibi bu tür râvilerin rivayetlerini yazmakla onları başkalarına nakletmek de aynı şey değildir. Çünkü zayıf râvilerin rivayetleri nakil için değil onları tanımak, öğrenmek ve durumlarını açıklamak için yazılır. Bu da söz konusu râvilerin rivayetlerini cerh ve ta'dîl türü kitaplarda toplamak gibidir. Nitekim bu kaynaklarda bazı râviler hakkında kullanılan, "Biraz zayıftır"; "Azıcık tenkit edilmiştir"; "Hadisi itibar için yazılır" gibi ifadelerle, "Hadisi ancak tanımak için yazılabilir" (Fesevî, II, 431; III, 42, 50, 54, 64) veya, "Bu hadisler o râvilerin durumlarını açıklamak maksadıyla zikredilebilir" (İbn Receb, s. 85) gibi tenkitlerdeki farklılık da bunu göstermektedir.

Her ne sebeple olursa olsun bir râvinin yalancılıkla itham edildiğini belirten bir ifade, ilk dönem ricâl tenkitçilerinin dörtlû taksiminde en ağır cerh lafızlarının bulunduğu dördüncü mertebeye, sonraki dönemlerde ise yapılan beşli, altılı taksimlerde dördüncü veya beşinci mertebeye yer alan ağır bir cerh ifadesidir. Hadis âlimleri, senedinde böyle bir râvi bulunan ve "metrûk" yahut "matrûh" denilen rivayetin (Zehebî, s. 34-35; *Tecrid Tercemesi*, Mukad-

dime, I, 294-295) hiçbir delil değeri taşımadığı, itibar ve istîşhâd için dahi kullanılmayıp terk edilmesi gerektiği, râviyi tanıyıp durumunu açıklama gayesi dışında rivayet edilmesinin câiz olmadığı konusunda görüş birliğine varmıştır. Nitekim Şu'be b. Haccâc, Mâlik b. Enes, Abdurrahman b. Mehdî ve İmam Müslim gibi hadis münekkitleri yalancılıkla suçlananlardan hadis alınamayacağını açıkça belirtmişlerdir.

Müttehem râviler ve rivayetleri hakkında ricâl, ilel ve mevzû hadis kaynakları yanında Buhârî ve Ukaylî'nin *ed-Du'afâ'*, İbn Hibbân'ın *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, Zehebî'nin *Mizânü'l-'itidâl*, İbn Hacer el-Askalânî'nin *Tehzîbü't-Tehzîb* adlı kitapları ile Nesâî, Dârekutnî ve Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *ed-Du'afâ'* ve *el-metrûkûn*, İbn Adî'nin *el-Kâmil*, Zehebî'nin *el-Muğnî* ve Burhâneddin el-Halebî'nin *el-Keşfü'l-haşîş* adlı eserlerine başvurulabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "vhm" md.; Müslim, "Mukaddime", I, Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, II, 431; III, 42, 50, 54, 64; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 32; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 228; VII, 259; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ebû Abdullah es-Sevrakî – İbrâhîm Hamdî el-Medenî), Medine, ts. (el-Mektebetü'l-ilmiyye), s. 116, 253; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Medhal fi usûli'l-hadîş* (İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menârü'l-münîf* [nşr. Ahmed Abdüşşâfi] içinde), Beyrut 1408/1988, s. 149-150; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ'* (nşr. Ebû'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Beyrut 1406/1986, II, 4; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadîş*, Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-Mütennebbî), s. 55; Nevevî, *et-Takrîb*, Kahire 1388/1968, s. 18; Zehebî, *Mukîzza* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1405, s. 34-35; İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî* (nşr. Subhî es-Sâmerrâî), Beyrut 1405/1985, s. 78, 83, 85, 86, 92, 93, 94, 193; Ali el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-fiker* (nşr. M. Nizâr Temîm – Heysem Nizâr Temîm), Beyrut, ts. (Dârü'l-Erkam), s. 431; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 294-295; Ömer b. Hasan Osman Fellâte, *el-Vaz' fi'l-hadîş*, Dimaşk - Beyrut 1401/1981, I, 99-100, 319-320; III, 383-444; Emin Aşıkutlu, *Hadiste Rical Tenkidî*, İstanbul 1997, s. 113, 115-117, 182-183.

EMİN AŞIKUTLU

MÜVEKKİL

(bk. VEKÂLET).

MÜVELLED

(الْمُؤَلَّد)

İhticâc devrinden sonra
Arapça'ya başka dillerden giren
veya türetme yoluyla
bu dile kazandırılan
yeni kelime
(bk. DAHİL).